

Милијан М. ДИМИТРИЈЕВИЋ

БЕЛЕШКА О ФОРТИФИКАЦИЈИ РАНОАНТИЧКОГ НАСЕЉА У ГОШИЋИМА

Кључне речи: Бока Которска, буња, квадер, Свети Лука, хеленистичка фортификација.

Археолошко налазиште Свети Лука у селу Гошићи у Кртолима (Бока Которска), садржи трагове прошлости из дугог временског периода, од касне праисторије до средњег века.¹ Насеље хеленистичког времена датирано је од краја 4. до 2. века старе ере, док се налази из времена римске доминације углавном датирају из 1. и 2. столећа, мада су познати и предмети 4. века.²

Остаци фортификације нису пронађени приликом првобитних археолошких истраживања крајем шездесетих година прошлог века. Истраживач локалитета у Гошићима, Маја Паровић – Пешикан, својевремено је изнела претпоставку да је утврђење вероватно постојало.³

Недавним прегледом терена на Св. Луки, камени блокови раноантичке фортификације су препознати у секундарној употреби.⁴

ТОПОГРАФИЈА ЛОКАЛИТЕТА

Локалитет Св. Лука, на чијем врху се данас налази месно гробље са црквом, смештено је у северном делу села Гошићи, на малом и густо

¹ Ilija Pušić, *Arheološki lokaliteti i stanje arheološke nauke u Boki Kotorskoj*, *Boka*, 1, 1969, 17. Маја Parović – Pešikan, *Gradina Sv. Luka Tivat – ilirsko naselje*, *Arheološki pregled*, 9, 34 – 37. Маја Паровић – Пешикан, *Археолошка истраживања у Боки Которској Старица*, 28 – 29, 1979, 33, 35.

² Нав. место.

³ Исто, 29. Након рекогносцирања 1965. године, археолошка истраживања на Св. Луки у Гошићима су спроведена у две кампање 1967. и 1968. под руководством Маје Паровић – Пешикан, док је 1970. завршено ископавање каменог тумула на оближњем локалитету Миловића локве. Погледај: Parović – Pešikan, *нав. дело*, 34. Паровић – Пешикан, *нав. дело*, 24, 30 – 31. Маја Parović – Pešikan, *Milovića lokve Tivat – ilirske humke*, *Arheološki pregled*, 9, 34.

⁴ Рекогносцирање терена у Гошићима и околини обавио је аутор у августу 2013. године.

пошумљеном узвишењу Врањска глава које се пружа правцем југоисток – северозапад дужином од око 500 m (Карта 1; Слика 1). Узвишење има два висински доминантна положаја на супротним крајевима, југоисточни поред засеока Костићи на 110 m надморске висине, а северозападни, купасти врх (Св. Лука) на 116 m изнад мора.⁵

Са јужне стране Врањске главе и паралелно са узвишењем, пружа се све до оближњег насеља Радовићи у правцу југоистока, 1200 m дугачко и нешто преко 200 m широко терасасто поље, које се и даље наставља ка југоистоку преко потеза Локе до 2,3 km удаљеног села Пржно и истоимене увале у заливу Траште.⁶ Висинска разлика између равни поља и највише коте на Св. Луки износи око 25 m.⁷ Северозападни крај поља у Гошићима је од главице Св. Лука удаљен 500 m. На том месту, нешто издигнута, али на самом ободу поља, налази се веома истакнута и 25 m широка камена гомила – Гомила од Храсне или Ива Марова гомила која стоји на нешто преко 100 m надморске висине.⁸

Узвишење Врањска глава и његова северозападна главица Св. Лука су најприступачнији са јужне стране, док је северна падина веома стрма. Локалитету се најлакше прилази из центра Гошића уским асфалтним путем преко терасастог поља од ког се терен пење према врху у правцу севера.

Врх Св. Лука са истоименом црквом и сеоским гробљем је пре пар година ограђен бетонским подзидом, високим око 3 m. Терен око главице, односно око кружног бетонског подзида са спољне стране је вештачки заравњен у виду стазе широке око 4 m, која га окружује описујући круг од 50 m у пречнику.⁹

Са источне стране приступног асфалтног пута, двадесетак метара југоисточно од оградног бетонског подзида, рачва се шумска стаза дужине око 400 m, нивелисана и ограђена рецентним сухозидом (Слика 2), која јужном падином и при врху Врањске главе, а паралелно са пружањем терасастог поља испод, води ка југоистоку и ка другом нешто нижем врху Врањске главе и засеоку Костићи.

⁵ Vojnogeografski institut, *Tivat 1:25000*, Beograd 1979, list 159 – 1 – 2. Уп. Маја Паровић – Пешикан, Јован Мартиновић, Војислав Трбуховић и Лепосава Савић – Трбуховић, Преглед археолошких споменика на подручју јужне обале Боке Которске. *Старине Црне Горе* 6, 1978, 141 – 175.

⁶ Vojnogeografski institut, нав. дело.

⁷ Исто.

⁸ Исто. Уп. Милена Врзић, Прилог проучавању античких путева и комуникација на територији јужне обале Боке Которске са крајим освртом на убицирање Агрувијума, *Грбаљ кроз вјекове*, ур. Мирослав Пантић и Весна Вучинић, Грбаљ и Котор 2005, 76.

⁹ Прегледом терена 2013. године установљена је знатна девастација локалитета поменутих грађевинским радовима. Терен око гробља је укруг засечен и нивелисан, а депонија земље и камена расута низ падине.

ТРАГОВИ АРХЕОЛОШКИХ СТРУКТУРА

Истражени остаци грађевинских објеката и концентрација покретних налаза су смештени на јужној падини узвишења.¹⁰ Њихов распоред на правцу дуж изохипси и висинска разлика упућују на закључак да су објекти били терасасто распоређени по јужној падини узвишења, изнад поља, а испод доминантне тачке где је данас црква са гробљем.¹¹

Током археолошких кампања 1967 – 1970. истражена су три стамбена објекта, два трапезоидних и један правоугаоне основе, као и две отпадне јаме. Према вертикалној стратиграфији, налазима покретног материјала, и на основу начина градње и преградњи зидова, закључено је да су куће коришћене најпре у предримско време (остаци сухозидних конструкција и материјал у јамама; 3 – 2. век старе ере), у време римске доминације (употреба кречног малтера; 1 – 2. век) као и да су претрпеле доградње у средњем веку.¹²

С обзиром на недавно рашчишћавање терена за изградњу кружног бетонског подзида око врха Св. Луке, током обиласка локалитета 2013. године било је могуће приметити неколико већих и обрађених камених блокова који су могли бити део фортификације околне највише зоне раноантичког насеља.

Кречњачки блокови су констатовани на два места, источно и јужно од самог врха Св. Луке. Препознати су у секундарној употреби у супструкцији косе рампе (најмање два блока) којом се прилази ограђеној цркви и гробљу са источне стране, а која води од приступног асфалтног пута до улаза на гробље, четири метра од капије ка југоистоку (Слика 3; Слика 4). Са западне стране прилазног асфалтног пута, пар метара према југу од косе рампе, налази се неколико обрушених блокова концентрисаних на мањој гомили обраслој вегетацијом (Слика 5). Позиција и надморска висина ових места налази се тик изнад изохипсе дугачке шумске стазе која води према југоистоку и Костићима. Њихов положај је једва изнад надморске висине и изохипсе Гомиле од Храсне удаљене око 500 m западно.

Блокови у супструкцији косе рампе су квадери дужине 0,5 и 0,6 m и ширине од 0,3 m. Обликовани су тако да им је једна од дужих страна (спољашња) благо испупчена и заобљена.

Ово ниско испупчење, такозвана „буња“, често је присутно на блоковима одбрамбених бедема предримских насеља. Функција буње је заштита блока одбрамбеног бедема од пуцања приликом удара опсадном

¹⁰ Паровић – Пешикан, нав. дело, 31 – 35.

¹¹ Исто, сл. 8.

¹² Исто, 31 – 33, 35, сл. 9 – 11, 27, 28, 31, Т. 2/4.

справом. Овај физички ефекат – „разлагање силе“ – чини да приликом ударца „овном“ или пројектилом блок не пуца већ се само љушти, што га чини отпорнијим и дуготрајнијим.

Буња представља веома присутну форму и технику обликовања фортификационог материјала хеленистичког времена, а среће се на зидовима бројних утврђених насеља 4 – 2. века старе ере дуж источног Јадрана.¹³ Најближе аналогије налазима из Гошића представљају блокови одбрамбених зидова хеленистичког Рисна и Будве.

ЗАКЉУЧАК

С обзиром на присуство већих квадера са буњом на спољашњим странама, може се потврдити претпоставка М. Паровић – Пешикан о постојању фортификације на Св. Луки. Раноантичко насеље вероватно је било утврђено бедемом чију су спољашњост између осталог чинили кречњачки квадери, који су током времена, деловањем природних сила и човека, обрушени, разнети и уграђени у друге, рецентније структуре.

Узимајући у обзир топографију локалитета, позиције нађених објеката и налазе блокова утврђења, може се са већом сигурношћу рећи да је највиша зона око главице Св. Лука била утврђена, као и да се утврђење могло пружати ка истоку и југоистоку, према траси данашње шумске стазе са рецентним сухозидом, штитећи зоне узвишења Врањска глава. На тај начин се у оквиру локалитета могу препознати утврђени и неутврђени делови раноантичког насеља, терасасто организовани према изохипсама јужне падине. Оваквој просторној организацији и приказу других делова насеља, потврду могу дати будућа археолошка истраживања.

¹³ Aleksandra Faber, Prilog kronologiji fortifikacija u primorskom Iliriku, ur. Mate Suić, *Jadranska obala u protohistoriji. Kulturni i etnički problemi*, Zagreb 1976, 227 – 246.

Библиографија

Vojnogeografski institut, *Tivat 1:25000*, Beograd 1979, list 159 – 1 – 2.

Милена Врзић, Прилог проучавању античких путева и комуникација на територији јужне обале Боке Которске са краћим освртом на убицирање Агрувијума, *Грбаљ кроз вјекове*, ур. Мирослав Пантић и Весна Вучинић, Грбаљ и Котор 2005, 69 – 96.

Маја Паровић – Пешикан, Археолошка истраживања у Боки Которској *Старинар*, 28 – 29, 1979, 19 – 67.

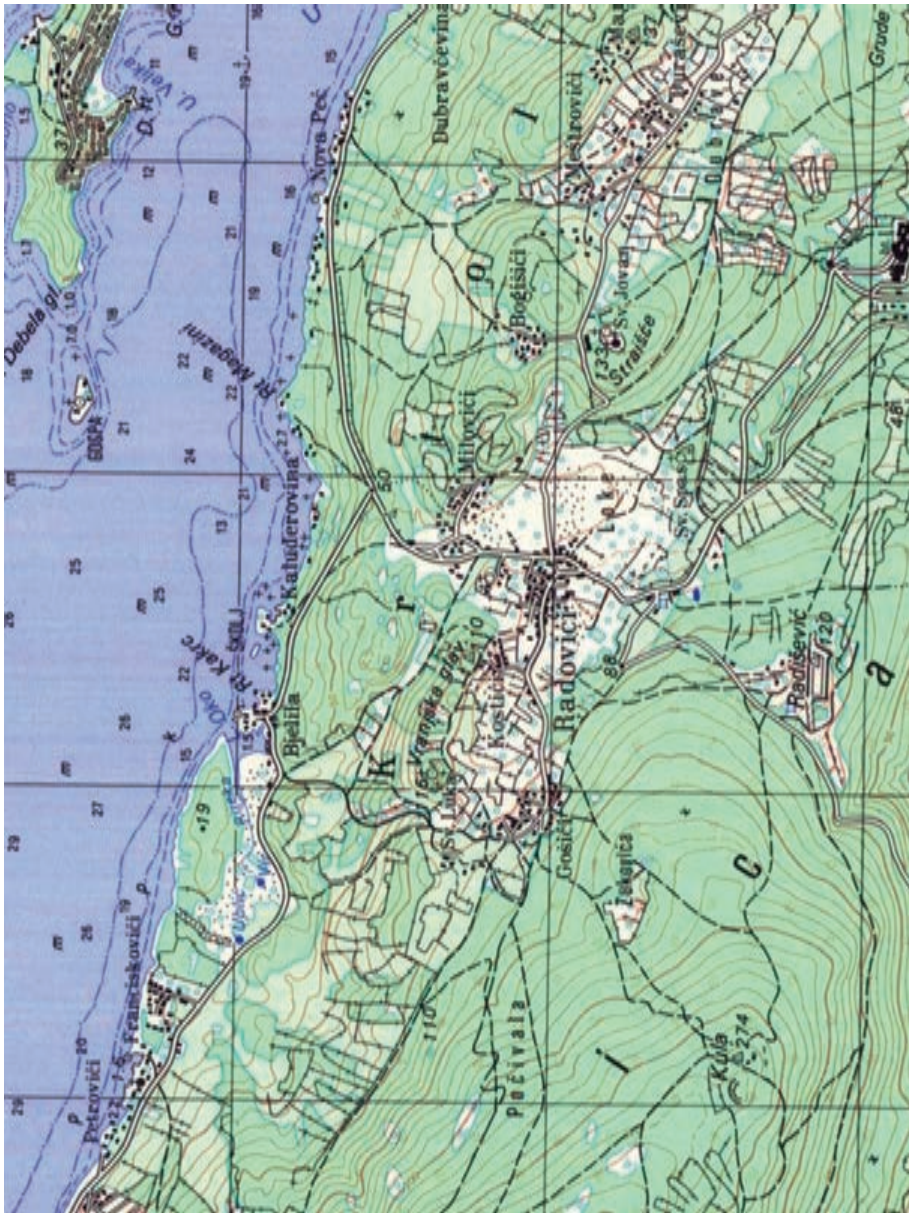
Маја Parović – Pešikan, Gradina Sv. Luka Tivat – ilirsko naselje, *Arheološki pregled*, 9, 34 – 37.

Маја Parović – Pešikan, Milovića lokve Tivat – ilirske humke, *Arheološki pregled*, 9, 34.

Маја Паровић – Пешикан, Јован Мартиновић, Војислав Трбуховић и Лепосава Савић – Трбуховић, Преглед археолошких споменика на подручју јужне обале Боке Которске. *Старине Црне Горе* 6, 1978, 141 – 175.

Илија Пушић, Археолошки локалитети и stanje археолошке науке у Боки Которској, *Вока*, 1, 1969, 7 – 21.

Aleksandra Faber, Prilog kronologiji fortifikacija u primorskom Piriku, Ur. Mate Suić, *Jadranska obala u protohistoriji. Kulturni i etnički problemi*, Zagreb 1976, 227 – 246.

Карта 1 Исечак топографске карте – приказ локалитета
(Vojnogeografski institut, Tivat 1:25000, Beograd 1979, list 159 – 1 – 2)

Слика 1 Св. Лука – поглед с југа (фотографисао М. Д.)

*Слика 2 Шумска стаза са сухозидом југоисточно од врха Св. Луке
(фотографисао М. Д.)*

Слика 3 Квадер у супструкцији косе рампе (фотографисао М. Д.)

Слика 4 Квадери у супструкцији у секундарној употреби (фотографисао М. Д.)

Слика 5 Обрушени блокови јужно од косе рампе, западно од асфалтног пута (фотографисао М. Д.)